

Ny forskarutredning

Det dröjde inte mer än fem år, förrän 1969 års forskarutbildningsreform visade sig mogen för en total översyn. Efter framstötter från främst UKÄ och SACO har utbildningsminister Zachrisson nu låtit tillsätta en ny utredning angående forskarutbildningen vid universitet och högskolor. Denna utredning får anses i högsta grad påkallad. Vid många universitetsinstitutioner är läget nu närmast krisartat.

Det bör noteras med tillfredsställelse att utredningen fått en "traditionell" sammansättning: sju ledamöter, varav flera med direkt anknytning till forskning och forskarutbildning. Den grova omdömeslöshet, som präglade hanteringen av U68 där hela ansvaret lades i händerna på en liten grupp toppbyråkrater, har inte fått någon efterföljd.

Utredningen måste ta itu med flera brännande frågor. För det första: hur många skall egentligen utbildas till doktorer? Finns det idag ett någorlunda rimligt samband mellan det antal personer som genomgår forskarutbildning och de arbetsuppgifter — inom och utom den akademiska världen — för vilka en forskarutbildning är en lämplig förberedelse?

1960 fanns ca 3 000 forskarstuderande vid våra universitet och högskolor. Idag har vi inemot 12 000. Särskilt stort är antalet forskarstuderande vid humanistisk och samhällsvetenskaplig fakultet, men också vid teknisk och naturvetenskaplig fakultet har antalet stigit markant. I sina senaste petita drar UKÄ ut de nuvarande trenderna och konstaterar bland annat följande: Om antalet studerande i forskar-

utbildning skulle bli relativt konstant i förhållande till nuläget, skulle antalet forskarutbildade personer år 1990 komma att uppgå till uppskattningsvis 50 000, dvs lika många som det totala antalet universitetsutbildade var år 1955!

Om man vill få en uppfattning om huruvida detta tal är "för högt" eller "för lågt", krävs självfallet något slags bedömning av hur stort samhällets "behov" av forskarutbildade kan tänkas bli i framtiden. Ett sådant behov kan knappast fastställas annat än i form av en allmän rimlighetsbedömning. Vi går mot en höjd bildningsnivå inom befolkningen som helhet. Allt fler arbetsuppgifter kräver någon form av eftergymnasial utbildning. Det är sannolikt att de arbetsuppgifter som kräver forskarutbildning också blir allt fler. Men en forskarutbildning kräver, utöver tiden för avläggande av grundexamen, minst fyra års heltidsstudier. Den innebär alltså en betydande satsning i tid och pengar, som måste ge resultat i form av kvalificerade arbetsuppgifter och hyggliga inkomster, om den skall uppfattas som meningsfull.

Kommer då alla som nu genomgår forskarutbildning att få arbetsuppgifter som fyller de ovan angivna kraven? Svaret på den frågan är, åtminstone för den framtid som nu kan överblickas, ett klart nej. För humanisterna är detta mer än uppenbart. Deras arbetsmarknad inskränker sig i stort sett till universitetslärarbanan, lektorstjänsterna i skolväsendet och till ett tunt skikt av befattningar vid muséer, bibliotek och liknande kulturella institutio-

ner, där trängseln varit stor i alla tider. Till skillnad från 1950- och 1960-talen finns nu heller knappast några vakanta lektorstjänster att tillgå. I huvudsak gäller detsamma samhällsvetarna, även om dessa har något större möjligheter att få kvalificerade uppgifter inom t ex offentlig förvaltning. Men också tekniker och naturvetare lär få det besvärligt. UKÄ visar med ett enkelt exempel hur situationen är idag. Om man tänker sig att den privata industrin och de fristående forskningsinstitutet skulle gå in för att fördubbla sin numerär av fast engagerade forskare med doktorsexamen (motsvarande), skulle det med nuvarande examination räcka med mindre än två årskullar för att genomföra en sådan fördubbling. Många av dem som disputerar under de närmaste åren kommer därför att få uppleva tragedin att efter år av krävande studier och avhandlingsarbete inte kunna få ett arbete som ens någorlunda svarar mot deras kvalifikationer.

Mot denna bakgrund ter det sig klart, att en ökad planmässighet i rekryteringen av forskarstuderande måste införas. I samband härmed bör också striktare krav på lämplighet för vetenskapliga studier uppställas. Utvecklingen efter 1969 års reform är för vissa ämnen direkt alarmerande. Många forskarbegävningar har lämnat universiteten efter avlagd grundexamen för att så fort som möjligt skaffa sig fotfäste på en alltmer hårdnande arbetsmark-

nad. Samtidigt har många, som saknar fallenhet för vetenskapliga studier, uppfattat forskarutbildning som en räddningsplanka. Följden har blivit att många institutioner brottas med stora svårigheter att klara sina doktorander fram till doktors-examen.

Förutom en kvantitativ begränsning av forskarrekyteringen måste alltså en kvalitetsspärr införas. Det är en helt orimlig ordning, att en institution skall tvingas acceptera studerande som uppenbart saknar förutsättningar för forskarstudier, enbart därför att vissa studeranderepresentanter fått principen om forskningens frihet om bakfoten; forskningens frihet kan inte rimligen innebära något slags ovillkorlig rätt för alla att — oavsett kvalifikation — ta dyrbara resurser i anspråk.

Sannolikt ligger en del av lösningen på problemet i en klyvning av utbildningsnivån ovanför grundexamen. Mycket tyder på att alla som nu genomgår forskarutbildning inte egentligen eftersträvar en fullständig doktorsexamen utan endast en ytterligare ämnesmässig fördjupning. Det bör i så fall kunna tillgodoses genom att man inför en sk masterexamen på en nivå någonstans mellan grundexamen och doktorsexamen. Den egentliga forskarutbildningen bör därefter kunna reserveras för ett mera elitbetonat urval av vetenskapliga begävningar. Ty visst är det väl ändå en vetenskaplig elit vi vill ha fram genom satsningen på forskarutbildning?